

Тақриз

ба автореферати диссертатсияи Каримова Гулзира Нуруллоевна дар мавзӯи «Вожаҳои мураккаби сечузба дар забони адабии муосири тоҷикӣ» барои дараҷаи дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D020500 – Филология (6D020502 – Забони тоҷикӣ)

Калимасозӣ яке аз роҳҳои асосии ғанӣ гардидани таркиби лугавии забон ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ таҳқиқи баррасии масъалаҳои гуногуни вобаста ба калимасозӣ ҳам дар забони адабии тоҷик ва ҳам дар асарҳои намояндагони барҷастан адабиёт барои муайян намудани паҳлуҳои мухталифи инкишофи забони адабии тоҷик дар давраҳои муайяни таърихӣ мусоидат менамояд, зеро меъёру қолабҳо, тарзу усул ва роҳҳои калимасозии ҳар забон дар қараёни ташаккули таърихӣ он шакл гирифта, инкишоф меёбанд ва ба воситаи чунин қолабҳо дахҳо калимаи нав офарида шуда, аз ин ҳисоб захираи лугавии забон меафзояд. Ба ин маънӣ таҳқиқи хусусиятҳои сохториву маъноии вожаҳои мураккаби сечузба, мансубияти ба ҳиссаҳои нутқ доштаи чузбҳои чунин калимаҳо ва дигар паҳлуҳои онҳо, ки аз тарафи муҳаққиқ Каримова Гулзира Нуруллоевна анҷом дода шудааст, қори ниҳоят муҳим ба ҳисоб меравад.

Ба хубӣ аён аст, ки таҳқиқоти мазкур бо дарки баланди масъулият анҷом дода шуда, мухтавои ҳар як фаслу боби диссертатсия масъалаҳоеро дар бар мегирад, ки дар натиҷаи дарку омӯзиши ҳамчунинба мавзӯ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Навгони илмӣ таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки дар диссертатсия масъалаҳои сохториву маъноии калимаҳои мураккаби сечузба бори нахуст мавриди баррасӣ қарор дода менаванд. Роҳу усулҳои истифодаи калимаҳои мураккаби сечузба, вижагҳои маъноӣ ва тарзу воситаҳои пайдоиши чунин калимаҳо, ки дар диссертатсия ҷой дода шудааст, баёнгарӣ аҳамияти назариявии таҳқиқоти илмӣ мебошад. Аҳамияти амалӣ таҳқиқот аз он иборат аст, ки мавод ва натиҷаҳои онро ҳангоми анҷом додани таҳқиқотҳои минбаъдаи илмӣ доир ба калимасозӣ ва лексикология, ҳангоми навиштани китобҳои дарсӣ дастурҳои таълимӣ доир ба калимасозӣ, морфология, лексикология мавриди истифода қарор додан мумкин аст. Маводи диссертатсия ҳамчунин метавонад, барои тақмил додани фарҳангҳои тафсирии қобили истифода бошад. Аз натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ ҳамчунин ба донишҷӯёни факултети шӯъбаҳои филологияи тоҷик доир ба назария ва амалияи калимасозӣ курсу семинарҳои махсус хондан мумкин аст.

Мувофиқи маълумоте, ки аз автореферати диссертатсия бармеояд, мундариҷаи диссертатсия мувофиқи самтҳои таҳқиқи мавзӯ тарҳрезӣ гардида, аз муқаддима, ду боб, хулоса ва феҳристи адабиёт иборат мебошад ва 159 саҳаи ҷони компютериро дар бар мегирад. Автореферати диссертатсия бо ду забон – бо забони тоҷикӣ дар ҳаҷми 30 саҳифа ва бо забони русӣ дар ҳаҷми 33 саҳифа омода гардида, баёнгарӣ мухтавои муҳтасари қори илмӣ мебошад. Аз мазмуну мундариҷаи

авторереферат ба хубӣ аён аст, ки масъалаҳои дар диссертатсия матраҳгардида тартибу низоми муайян доранд, муаллифи диссертатсия моҳияти мавзуи таҳқиқро дуруст дарку фаҳм намуда, маводи зарурии илмӣ-таҳқиқотӣ чамъ овардааст ва онро дуруст таснифу гуруҳбандӣ намудааст, дар иртибот ба мавзуи таҳқиқ адабиёти зиёди илмию назарӣ истифода бурдааст.

Муқаддимаи диссертатсия мувофиқи талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таълиф гардида, дар он мубрами мавзуи таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, мақсад ва вазифаҳо, объекту предмети таҳқиқ, асосҳои назариявӣю методологӣ, сарчашмаҳои таҳқиқ, навгониҳои илмӣю таҳқиқ ва нуктаҳои асосӣ ба ҳимоя пешниҳодшаванда, тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ дарҷ гардидааст, ба таври мухтасар доир ба сохтори рисола маълумот дода шудааст.

Боби якуми диссертатсия «**Нақши вожаҳои мураккаби сечузъа дар тақмили таркиби лугавии забони тоҷикӣ**» унвон дошта, аз шаш фасл ва ду зерфасл иборат мебошад. Дар фаслу зерфаслҳои ин боб масъалаҳои мухталифи пайдоишу ташаккул калимаҳои мураккаби сечузъа баррасӣ гардида, нақши чунин калимаҳо дар ғанӣ гардидани таркиби лугавии забон нишон дода шудааст. Фасли аввали боби якум маълумоти назариявӣ доир ба калимасозиро дар бар мегирад. Фасли дуюми боби якум ба таҳлилу баррасии вожаҳои мураккаби сечузъа, ки бо лексемаи «**хона**» сохта мешаванд, бахшида шудааст. Дар ин фасл вожаҳои назари *миршабхона, сартарошхона, қурутубхона, сурутгирхона*, ки лексемаи «**хона**» чузъи сеюми онҳо мебошад, мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Фасли сеюми ин боб ба таҳлилу баррасии калимаҳои мураккаби сечузъа бо лексемаи «**сар**» бахшида шудааст. Дар чунин калимаҳо лексемаи «**сар**» чузъи аввал ба ҳисоб меравад. Ба монанди *сармоягузор, сарнавиштсоз, сарфармондеҳ сарчашмашинос* ва ғайра. Дар фаслҳои чоруму панҷум ва шашуми боби якуми қори илмӣ мутаносибан ҳодисаҳои бо пасвандҳои **-ӣ, -ак** ва **-он** сохта шудани калимаҳои мураккаби сечузъа баррасӣ гардидаанд. Фасли чорум аз ду зерфасл иборат аст, ки дар онҳо ба вучуд омадани калимаҳои сечузъа аз исмҳои мураккаб ва асоси замони ҳозираи феъл ва сохта шудани калимаҳои сечузъа аз ибораҳои изофӣ ва асоси замони ҳозираи феъл баррасӣ гардидааст. Муаллифи диссертатсия дар боби якум чузъҳои таркибии калимаҳои мураккаби сечузъаро аз рӯи мансубият ба ҳиссаҳои нутқ низ баррасӣ намудааст.

Боби дуюми диссертатсия таҳлилу сохторию маъноии вожаҳои мураккаби сечузъаро дар бар гирифта, аз ҳашт фасл иборат аст. Дар фасли якуми ин боб дар бораи хусусиятҳои сохторию маъноии калимаҳои мураккаби сечузъа маълумоти муқаддимотӣ ҷой дода шудааст. Фасли дуюми боби дуюм ба таҳлилу сохторию этимологии вожаҳои мураккаби сечузъа бо лексемаи «**бонк**» бахшида шудааст. Дар ин фасл калимаҳои мураккаби назари *Тоҷиксодиротбонк, Тоҷпромбонк* ва *Соҳибқорбонк*, ки баъди соҳибистиклол гардидани ҷумҳурӣ ва густариш ёфгани системаи бонкдорӣ дар мамлакат пайдо шудаанд,

мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Хусусиятҳои сохторию маъноии номвожаҳои мураккаби сучузъаи чуғрофӣ, вожаҳои мураккаби сечузъаи ифодакунандаи номи асбобҳои рӯзгор, соҳаҳои кишоварзӣю чорводорӣ, вожаҳои мураккаби сечузъаи ифодакунандаи мафҳуми вақту замон ва вожаҳои мураккаби сечузъаи соҳаҳои мухталиф дар фаслҳои минбаъдаи боби дуюми диссертатсия баррасӣ гардидаанд. Дар баробари баррасии хусусиятҳои сохторию маъноӣ ба муносибату ҳамнишинии байни чузъҳои чунин вожаҳо низ таваҷҷуҳ зоҳир гардидааст.

Хулосаҳои муаллифи диссертатсия, ки дар 7 банд оварда шудаанд, аз ҷиҳати илмӣ асосноканд ва ҷамъбасту натиҷагирии умумӣ аз фаслу зерфаслҳои рисола ба ҳисоб мераванд. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ дар 4 банди мушаххас асосноку боэътимод баён гардидаанд.

Хулосаҳо ва масъалаҳои вобаста ба таҳқиқи диссертатсионӣ аз тарафи муаллифи рисола дар конференсияҳои сатҳи мухталиф, аз ҷумла дар конференсияҳои байналмилалӣю ҷумҳуриявӣ ва семнарҳои илмӣю назарии ҷумҳуриявӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, нуктаҳои асосӣ ва натиҷаҳои таҳқиқ дар 11 мақолаи илмӣ, ки 5-тои он дар маҷаллаҳои илмӣю тақризишавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидааст, дарҷ гардидаанд.

Дар автореферат, ки фишурдан диссертатсия мебошад, фикру мулоҳиза, таҳлилу баррасӣ, хулосаву пешниҳодҳои муаллифи диссертатсия мантиқан асоснок дарҷ гардидаанд, ки аз салоҳияти арзандаи илмӣ доштани диссертант гувоҳӣ медиҳанд. Дар маҷмӯъ аз мазмун ва мундариҷаи автореферати рисола бармеояд, ки паҷӯшиши анҷомдодаи Каримова Гулзира Нуруллоева дар мавзӯи **«Вожаҳои мураккаби сучузъа дар забони адабии муосири тоҷикӣ»** дар сатҳи хуби илмӣю назариявӣ анҷом дода шудааст. Варианти русии автореферат бо варианти тоҷикии он пурра мувофиқат мекунад. Мақолаҳои илмӣю интишорнамудаи муаллифи диссертатсия мундариҷаи қори илмӣю уро бозгӯ менамоянд.

Диссертатсияи Каримова Гулзира Нуруллоева қори муқаммали илмӣ буда, нахустин тадқиқоти диссертатсионӣ доир ба вижаҳои сохторӣю маъноии қалмаҳои мураккаби сечузъа дар забони адабии муосири тоҷикӣ ба ҳисоб меравад. Диссертант дар ҳалли масоили назарии мавзӯи таҳқиқшаванда ба осори олимону донишмандони машҳур ба монанди А. Л. Хромов, В. А. Лившице, В. С. Расторгуева, Н. М. Оранский, Л. С. Пейсиков, А. З. Розенфелд, Ю. А. Рубинчик, Н. Маъсумӣ, Б. Ниёзмухаммадов, Л. Бузургзода, С. Ализода, Р. Ғаффоров, Ф. Зикриёев, Б. Камолитдинов, Д. Хочаев, Ҳ. Мачидов, М. Султонов, О. Маҳмадҷонов, З. Мухторов ва дигарон муроҷиат намуда, ба натиҷаҳои дилхоҳ расидааст.

Дар баробари муваффақиятҳои зикршуда дар автореферат баъзе норасоӣҳо ба ҷашм мерасанд, ки, ба фикри мо, ислоҳи онҳо боиси беҳтар шудани сифати рисола хоҳад шуд:

1. Дар қисматҳои «Тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ» ва «Нашири таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия»-и муқаддима фикрҳои тақрор ба назар мерасанд.

2. Баъзе бандҳои нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда бо аҳамияти назарӣ амалии қор мазмунан якхела мебошанд.

3. Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ба таври умумӣ баён гардидаанд ва мавқеи устувори муҳаққиқро нишон намедиханд. Хуб мешуб, ки муаллиф ҳар як банди нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшавандаро бо ифодаҳои «Муқаррар карда шуд, ки...», «Собит карда шуд, ки...», «Муайян гардид, ки...», «Таҳлилу баррасӣ нишон дод, ки...» ва монанди инҳо шуруъ менамуд.

4. Муаллиф дар қисмати тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ андешаҳои худро бо чор қисмат ҷамъбааст намудааст, ки ба андешаи инҷониб хеле кутоҳ ва муҳтасар аст;

5. Дар автореферати диссертатсия баъзе ғалатҳои имлоӣ (сах. 2, 4, 9, 14 ва ғайра), услубӣ (сах. 3, 4, 6, 9, 11, 12 ва ғайра) ва аломатҳои китобат (сах. 5, 7, 17 ва ғайра) ба назар мерасанд.

Ҳамин тавр, бо дарназардошти афзалиятҳои болозикр камбудии ҷойдошта назар ба дастовардҳои илмӣ диссертатнт нозизанд ва диссертатсияи Каримова Гулзира Нуруллоевна дар мавзӯи «**Вожаҳои мураккаби сучуза дар забони адабии муосири тоҷикӣ**» қори таҳқиқоти анҷомёфта буда, ба талаботи Низомномаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад. Вобаста ба ин, муаллифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D020500 – «Филология» (6D020502 – Забони тоҷикӣ) сазовор мебошад.

Муқарризи

номзади илмӣ филология, дотсенти кафедраи забони тоҷикӣ ва таърихи забони Донишгоҳи давлатии Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ:

Шаҳбози Рӯстамшо

Имзои н.и.ф., дотсент, Шаҳбози Р.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори РК КМ Донишгоҳи давлатии Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ:

Амиров Ф.А.

Маълумот дар бораи иртибот:
735360, ш. Қӯлоб, кучаи С.Сафаров 16
E-mail: rustamshoh-90@bk.ru
Телефон: (+992) 988-49-10-10

« 30 » « март » 2023